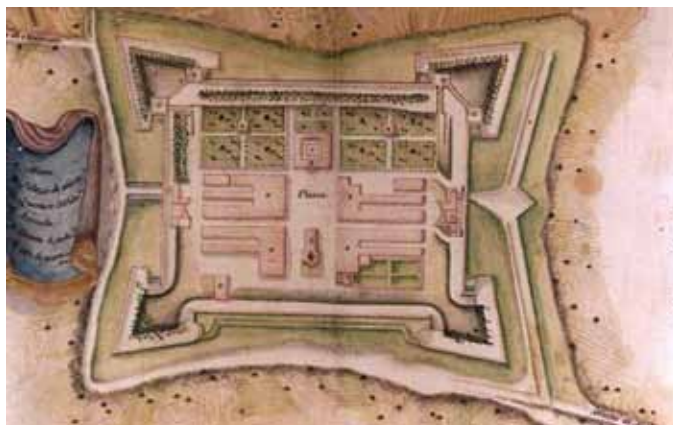
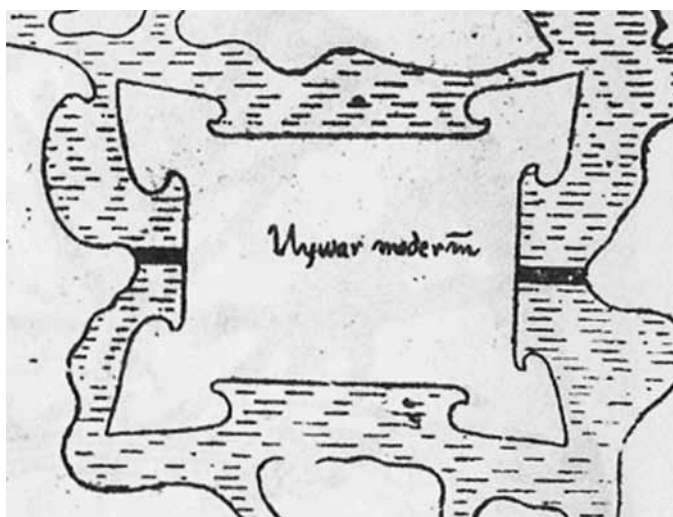

Marienburg (1546.)

Terra del Sole (1564.)

Olahujvar (oko 1564.)

Zlatko UZELAC

TVRĐAVA KOPRIVNICA*

Prijedlog zaštite, restauriranja i rehabilitacije očuvanog dijela koprivničkih bedema

Uvod

Ostaci nekadašnjih fortifikacija grada Koprivnice što se sastoje od preostalog dijela zemljanog nasipa nekadašnjeg jugoistočnog bastiona, koji je izvorno nosio ime Đurđevački bastion, kao i dijelova velikog koprivničkog tvrđavskog gradskog opkopa na istočnoj i dijelom na južnoj strani, zatim od nasipa i opkopa dva zemljana ravelina, te napose od velike neizgrađene travnate površine, nekadašnje tvrđavske esplanade na drugoj strani opkopa, najdragocjeniji su, ali danas i najviše ugroženi spomenik urbane povijesti Koprivnice. Unatoč tome, i unatoč stanju u kome se nalaze, ti ostaci po svom značenju i po svojoj ukupnoj vrijednosti daleko prelaze lokalne granice, zauzimajući vrlo istaknuto mjesto ne samo u povijesti hrvatske fortifikacijske arhitekture, nego isto tako i daleko šire.

Sadržavajući u sebi nekoliko (danas uglavnom skrivenih) faza svoga razvitka, povezanih s najburnijim razdobljem koprivničke povijesti u drugoj polovini 16. te u prvim desetljećima 17. stoljeća oni se sastoje od nekoliko sve više međusobno razdvojenih i fragmentiranih dijelova prostorne cjeline, kojoj u sredini stoji prostorno usamljena i neprirodno izdvojena, vrlo dobro očuvana i nedavno konzervatorski obnovljena građevina nekadašnjih južnih gradskih vrata grada Koprivnice. Izgrađena 1586. godine, koprivnička "Turska vrata" prvorazredni su povijesni spomenik, ali iako arhitektonski dijelom obnovljena, a potom i (nakon četiri stoljeća!) najzad odzidana, ostala su opet zatvorena, skrivajući svoju izvornu funkciju (prekrivenu također i neodgovarajućim novijim nazivom Oružana, prema funkciji koji su južna gradska vrata dobila kasnije, nakon pregradnje, zatvaranja i preuređenja, u drugoj fazi svoje egzistencije).

Očuvani dijelovi zemljanog nasipa Đurđevačkog bastiona, te osobito preostalih dijelova istočnog bedema (istočne kurtine) i dalje se postupno razgrađuju, zarasli su u neodgovarajuću i posve neprimjerenu vegetaciju, a izloženi su i sve izraženijem poništavanju i samog svog izvornog povijesnog i arhitektonskog smisla i preostalog spomeničkog digniteta. Dijelovi opkopa, osobito na sjeveroistočnoj i jugozapadnoj strani i dalje se postupno zatrpavaju, zemljani nasip južnog ravelina

se sve više smanjuje, snizuje i razgrađuje, a opkop zatrpava. Prostor glasiye i esplanade ne narušava se u svojoj prostornoj cjelovitosti i jedinstvenosti više samo na rubovima, nego sve više i u samom središtu, a posebno širenjem improviziranih parkirališta za automobile i kamione.

U stanju u kome se danas nalazi ova jedinstvena povijesna cjelina, a apeli za njenim spasom i uređenjem upućuju se već nekoliko desetljeća,¹ traži i zavrjeđuje najhitniji postupak svoje temeljite valorizacije, ali i rehabilitacije ukupnih svojih povijesnih, arhitektonskih, urbanističkih i ambijentalnih vrijednosti te prije svega povratak u suvremeni urbanistički razvitak i život Koprivnice u 21. stoljeću.

A. - Dvije povijesne faze razvitka koprivničkih zemljanih bastiona: iz 16. stoljeća i s početka 17. stoljeća

Poznati i često reproducirani nacrt iz 16. stoljeća za preuređenje Koprivnice u renesansnu peterokutnu tvrđavu s pet bastiona nove talijanske škole i širokim opkopom, koji se čuva u Zemaljskom arhivu u Grazu,² nastao je još najkasnije krajem 60-tih godina 16. stoljeća. Kao što je poznato postoji i pet drugih različito akvareliranih i s manjom ili većom preciznošću izvedenih kopija toga plana. Kopije su uvezane u albume s perspektivnim prikazima, planovima i nacrtima i drugih brojnih tvrđava na Hrvatskoj, Slavonskoj i Ugarskoj ratnoj Granici toga doba, koji su nastali kao dio detaljne inspekcije postojećeg obrambenog sustava utvrđenja na granici, ali su uključeni također i projekti za tek planiranu modernizaciju pojedinih važnih tvrđava poput projekta za Koprivnicu. Dva albuma s kopijama čuvaju se u Beču, dva u Dresdenu, a jedan u Karlsruheu. Njih je kako se pretpostavlja uglavnom izradio arhitekt Nicolo Angielini, te njegov brat Natale i Nataleov sin Giovanni.³

Može se s razlogom pretpostaviti da je autor izvornog nacrta za modernizaciju koprivničkih fortifikacija bio **Francesco Thebaldi**, prvi graditelj koji je nakon smrti Domenica dell'Allia, imenovan na njegovo mjesto 26. veljače **1564.** za supe-rintendanta svih utvrda na Slavonskoj Granici, te na toj funkciji ostao idućih pet godina, do **1569.** godine⁴, a u tome razdoblju izveo je i projekt za Koprivnicu.

Francesco Thebaldi, rodnom iz Mantove, prije dolaska u Graz radio je i u Habsburškoj Nizozemskoj, gdje je regentkinja "Sedamnaest ujedinjenih provincija" u ime cara Karla V. od 1531. godine bila careva sestra i bivša Ugarsko - Hrvatska kraljica Marija, udovica mladog Ugarsko - Hrvatskog kralja Ludovika Jagelovića (koji je poginuo u bitci sa sultanom Sulejmanom kod Mohača). Marija je po majci bila unuka Isabele Aragonske i Ferdinanda od Kastilje. Pri kraju njenog regenstva 1554. i 1555. godine Francesco Thebaldi, koji je u Nizozemsku došao u rujnu 1554. nakon inspekcije fortifikacija u Piemontu, projektirao

je nove fortifikacije za gradić **Gravelines** (Gravelingen), danas u Francuskoj, a tada u Nizozemskoj (Flandriji), smješten blizu ušća rijeke Aa u Sjeverno more, uz tadašnju granicu s Francuskom.⁵ Stari kaštel, smješten u uglu grada, koji je pripadao caru pa je njime upravljala regentkinja Marija, Thebaldi je, uz njenu dozvolu, pretvorio u jedan od šest gradskih bastiona u sklopu nove bastione trase, koju je projektirao na vrlo sličan način kao i kasnije u Koprivnici, gdje je također zasebnost kaštela poništio, samo još izrazitije, postavkom (ovdje jednog od pet) gradskih bastiona. Gradnja novih fortifikacija Gravelinesa je započela tri godine kasnije 1558., nakon što su Francuzi iznenada zauzeli obližnji Calais, te nakon bitke kod Gravelinesa poslije koje je sklopljen mir između cara Filipa II. i francuskog kralja Henrija II. Thebaldi se već u svibnju 1555. godine (u godini u kojoj je car Karlo V. abdicirao u korist sina Filipa) vratio u Italiju u Milano u pratnji Giannaria Olgiatiju, glavnog inženjera dotadašnjeg vojvode od Milana Ferantea I. Gonzage u gradnji novih bastioniranih zidina Milana (Olgiati je i sam 1553. bio u Nizozemskoj po nalogu cara projektirajući nove fortifikacije za Maastricht, te Buchain, Bapaume, Arras, Valenciennes, Cambrai i Renty, a sa Sebastianom van Noyem zajednički i za Mons, Mariembourg, Namur i vjerojatno Luxembourg, a s Thebaldijem je sudjelovao i u projektu Gravelinesa).

Regentkinja Marija Ugarska osnovala je još **1546.** godine na drugom kraju granice prema Francuskoj, u današnjoj Valoniji novi utvrđeni grad **Mariembourg** u obliku četverokuta (sa stranicama 300 x 270 m), koji je na uglovima imao četiri bastiona “nove talijanske manire” s uvučenim flankama i široki opkop trajno ispunjen vodom. Francuski kralj Henri II. je 1554. godine nakon opsade osvojio grad (dok nije vraćen mirovnim ugovorom u Ardenima 1559. godine bio je po njemu preimenovan u Henribourg). Nakon pada Mariembourgga mladi vojskovođa cara Karla V. William je u najvećoj brzini (za samo 4 mjeseca) odmah iduće 1555. godine uspostavio sjevernije novi grad - tvrđavu **Philippeville**, imenovan po Karlovom sinu i nasljedniku Filipu II., dok je istovremeno istočnije u Ardenima iste 1555. godine osnovan i **Charlemont** (danas u Francuskoj). Philippeville je projektirao Karlov glavni nizozemski graditelj fortifikacija Sebastiaan van Noye (Utrecht 1493. – 1557.) kao peterokutnu zvjezdastu utvrdu s razmjerno šiljatim i na položaju prilagodljivim bastionima talijanske manire, a zanimljivo je da je odmah potom i francuski kralj Henri II. podigao nasuprot Charlemontu također peterokutni grad - tvrđavu Rocroi, po uzoru na Phillippeville.⁶

U godini u kojoj je Thebaldi došao u Graz **1564.** započeo je Cosimo I. Medici, Veliki vojvoda Toskane, prema projektu svog inženjera Baldassarea Lancia gradnju novog utvrđenog renesansnog gradića **Terra del Sole** blizu Forlia u (tada) firentinskom dijelu Romagne⁷. Građen skoro dva desetljeća nakon Mariemburga ovaj novi grad bio je slične veličine i također pravokutnog oblika s četiri velika bastiona na uglovima (no obzidanih opekom), a upravo oko te godine Ester-

gonski nadbiskup i kancelar cara Ferdinanda I. (a prije toga kancelar regentkinje Marije Ugarske u Nizozemskoj) Nikola Olah izgradio je uz rijeku Vah između Estergona (koji je bio u turskim rukama) i svog privremenog sjedišta u Trnavi također pravokutni Ujvar (tj. Novigrad), nizinsku zemljanu utvrdu s četiri bastiona novotalijanske manire, smještenu na nizozemski način u rukavcima rijeke. Ujvar je kasnije nazvan po nadbiskupu **Olahujvar**, nakon što je s druge strane rijeke njegov nasljednik na mjestu Estergonskog nadbiskupa i primasa Ugarske Šibenčanin Antun Vrančić 1579. godine započeo graditi novi i znatno veći šestorokutni **Ersekuyvar** (tj. Biskupov Novigrad, danas Nove Zamky), grad blizanač istovremenog **Karlovc**a, nove glavne tvrđave na Hrvatskoj granici. Iste godine kada je počela gradnja novih gradova - tvrđava Karlovca i Biskupskog Novigrada započela je i gradnja Koprivnice, ali ne kao peterokutne, nego kao četverokutne tvrđave zemljanih bedema, s četiri zemljana bastiona na uglovima.

Nekoliko mjeseci nakon što je Thebaldi naslijedio Domenica Dell'Allia umro je car Ferdinand I. u srpnju 1564. godine. Naslijedio ga je najstariji sin Maksimilian II. (1527.-1576.). Odrastao u Madridu na dvoru svog strica cara Karla V., Maksimilijan se morao svim snagama najprije posvetiti organizaciji obrane, izložen namjeri Sultana Sulejmana, kasnije nazvanog Veličanstvenog, da na kraju svoje dugotrajne 46 godišnje vladavine ponovo napadne i osvoji Beč. Sa svojom je braćom Ferdinandom II. (1529.-1595.) i Karlom II. (1540.-1590.) prema odluci oca podijelio vlasti i uloge u obrani tako da je Ferdinand, koji je 1556. vodio vojsku u Ugarskoj, postao Nadvojvoda Donje Austrije i Tirola (te vladar Češke) sa sjedištem u Innsbrucku, dok je tada 24 godišnji Karlo preuzeo Nadvojvodstvo Unutarnje Austrije (Štajerske, Koruške i Kranjske) sa sjedištem u Gracu, a dvije godine kasnije izravno i obranu Slavonske i Hrvatske granice. Sulejman je na čelu svoje velike vojske 1566. godine na pohodu na Beč zahvaljujući herojstvu Nikole Šubića Zrinskog zaustavljen u jednomjesečnoj opsadi Sigeta, za vrijeme koje je dočekao smrt u šatoru pred opsjednutim gradom. Njegov nasljednik Selim II. okrenuo se Aziji i osvajanjima u Africi pa su veliki vezir Mehmed - paša Sokolović i u ime Maksimilijana biskup Antun Vrančić sklopili mir u Jedrenu.

Radeći nakon svog dolaska u Graz 1564. godine najprije na dovršenju fortifikacija u samom Grazu, te Furstenfeldu i Radkensburgu, **Francesko Thebaldi** je na poticaj **nadvojvode Karla II. Habsburškog**, osobito nakon pada Sigeta 1566. godine punu pažnju morao prvenstveno posvetiti obrani najizloženije Slavonske granice, a unutar nje na prvom mjestu upravo Koprivnici, ali također i Varaždinu, Križevcima, Ivaniću, Đurđevcu, Cirkveni i Topolovcu⁸. Drezdenska kopija plana potječe najkasnije iz prve polovine **1566.** godine⁹ pa je to datum ante quem non za nastanak plana.

U svom projektu modernizacije koprivničkih bedema Thebaldi je postupio projektantski na vrlo sličan način kao i u projektu za Gravelines desetak godina

ranije. Na jednak način je ignorirao i “ispravljao”, a s druge strane istovremeno i uvažavao zatečene linije zidina. Stari i na srednjovjekovni način od grada izdvojeni koprivnički plemićki kaštel ovdje je posve negirao, zamijenivši ga u cjelini jednim od gradskih bastiona (u Koprivnici se radilo o drvenoj građevini koja je lakše mogla biti uklonjena nego u Gravelinesu, gdje su zidovi bili kameni, pa je zbog toga stari kaštel samo inkorporiran u jedan od bastiona gradskih bedema). Sjećanje na taj značajni spomenik starije koprivničke povijesti (mjesto gdje je održan Sabor Slavenskog plemstva 1527. na kojemu je donesena odluka o izboru kralja Ivana Zapolje na Ugarsko - hrvatsko prijestolje, a kneza Krstu Frankopana za tutora i branitelja kraljevstva,¹⁰ kao i mjesta iz kojega je Štajersko – Korusko - Kranjski kapetan Ivan Kacianer 1537. godine krenuo s vojskom na pohod do Osijeka) ostalo je očuvano u nazivu novog bastiona, koji se do svog rušenja 1927. godine zvao Dvorski.

Thebaldi je planirao da Koprivnica dobije oblik peterokuta, s pet bastiona na uglovima i širokim produbljenim opkopom. Razlozi za to nisu bili u formalističkom prenošenju ideje peterokuta, nego doista u potrebi da se smanji dužina kurtine koja je u Koprivnici na zapadnoj strani, zbog ideje obuhvata kaštela, postala previše izdužena.

Projektirani koprivnički bastioni su imali također karakteristične uvučene flanke, tipične za tzv. novu talijansku maniru. Na isti način projektiran je tada bio i **jugoistočni bastion**, čiju je gradnju Thebaldi zamislio tako da se zemljani nasip bastiona pridoda s vanjske strane postojećeg koprivničkog starog gradskog zida od drvenih palisada, pri čemu je novi bastion najprije morao većim dijelom ispuniti dotadašnji također već dosta široki opkop, te se svojim vrhom produžiti dalje u tlo kontraeskarpe. Thebaldi je predvidio da bastion (kao i tvrđavske kurtine) bude obzidan (u svom donjem dijelu ili u cjelini), a do položaja topova u uvučenim flankama zamislio je pristup podzemnim tunelima (galerijama) kroz nasip bedema u grlu bastiona.

Na jugoistočnoj strani projektiranih bedema, nad bedemom istočne kurtine, neposredno iznad istočne flanke toga bastiona, Thebaldi je predvidio i postavljanje jednog **kavalira** – povišene zemljane platforme za topove s najjačim dometom, jedinog u cijelom projektu, što je bio prvi zemljani kavalir projektiran u našoj fortifikacijskoj arhitekturi (u Gravelinesu su kavaliri postavljeni uz svih šest bastiona). Kavalir je zamišljen kao zemljano izduženo povišenje s unutrašnje strane istočne kurtine, čiji je pravokutni izduženi piramidalni oblik skošen oblim suženjem kavalira na južnoj strani prema proširenom prostoru ispred južnih gradskih vrata.

Pad Sigeta promijenio je, dijelom, čini se način razmišljanja o obrani granice. Za obranu i zaustavljanje u prodoru i tako velike vojske kakva je bila Sulejmanova, svoju je vrijednost, ali i nedostatke, pokazala već i manja i zastarjela tvrđava

kakva je bila sigetska, pa je modernizacija starih, ali i gradnja posve novih po uzoru na one koje je još Karlo V. izgradio u Habsburškoj Nizozemskoj na granici prema Francuskoj, postala imperativ i cilj. Modernizacija Koprivnice primjer je prvog odgovora kojega je imao nadvojvoda Karlo, a gradnja posve novoga grada - tvrđave Karlovca 1579. godine drugog. Nadvojvoda Karlo upravo je u vrijeme trajanja opsade Sigeta 10. kolovoza 1566. godine imenovao Francesca Thebaldia suprintendantom radova na fortifikacijama Slavonske granice, određivši mu i plaću od 100 guldena.¹¹ (Siget je osvojen početkom rujna).

Čini se ipak da je najprije takva šira priprema nove gradnje većih tvrđava, ali i reorganizacija cijele obrane pod vodstvom nadvojvode Karla ponešto odgodila početak gradnje. Također je nakon pada Sigeta promijenjen i prioritet jer je naj-ugroženiji postao izravni pravac lijevom stranom Drave koji je od Sigeta prema Grazu vodio preko Kaniže, pa je gradnja tvrđave u Kaniži s razlogom dobila prioritet. Tvrđavu smještenu u močvarnoj nizini, koja je također kao i u Koprivnici bila četverokutna (no potom je ubrzo dodan svojevrсни “kronwerk”, pa je tvrđava dobila složeniju formu), s četiri velika zemljana bastiona gradio je od 1569. do 1577. Giulio Turco, možda prema projektu Pietra Ferrabosca). Od te 1569. pa u idućih dvadeset godina, sve do 1589. godine, zapovjednik Slavonske granice sa sjedištem u Varaždinu, koji se brinuo i o obrani Kaniže, bio je Vito (Veit) von Hallagg.

S druge strane, nakon smrti moćnog, dugovječnog i ratobornog sultana Sulejmana, desetog po redu i najvećeg vladara u povijesti Osmanskog carstva, okolnosti su se posve izmijenile. Veliki vezir Mehmed - paša Sokolović, koji je postao velikim vezinom godinu dana ranije, skrivao je Sulejmanovu smrt u šatoru opsadnog tabora dok i posljednja obrana nije pala, a potom još i tri tjedna na povratku vojske prema Carigradu sve do izbora novog sultana i to na takav način da si je osigurao ostanak na tom najistaknutijem položaju još idućih 13 godina. Nakon što je Sokolović u ime novog sultana Selima II., koji je bio daleko slabiji vladar od svoga oca, sklopio mirovni sporazum s Maksimilijanom mogla se osjetiti bitna promjena u smanjenju glavnog pritiska, unatoč nastavku uobičajenog “malog rata” na granicama.

Thebaldija je nakon njegove smrti na dužnosti glavnog inženjera naslijedio **1569. godine Giovanni Sallustio Peruzzi**. Rođen u Sieni, Giovanni Sallustio je bio sin slavnog slikara i graditelja Baltassarea Peruzzija, koji je između ostaloga projektirao i nove bastione Siene. Sallustijev otac je bio učenik sienskog arhitekta i slikara Francesca di Giorgia Martinija, renesansnog teoretičara fortifikacija i “idealnih gradova” (i jednog od izumitelja trokutastih bastiona). I Giovanni Sallustio je u Rimu radio za Pape, za papinog nećaka dogradio je fortifikacije Rocca di Paliano pored Rima, a u Rimu je za Papu izgradio ceremonijalni ulaz u Andeosku tvrđavu (tada je napravio i crtež idealne rekonstrukcije izgleda

Augustovog mauzoleja). U Rimu je izgradio i crkvu S.Maria in Transpontina, sudjelujući i na drugim gradnjama prije nego je došao kao graditelj fortifikacija u Graz. Giovanni Sallustio Peruzzi najvjerojatnije je bio idejni projektant novih gradova - tvrđava Karlovca i Novih Zamky, no nakon tri godine izgubio je život na Hrvatskoj granici utopivši se u poplavi.

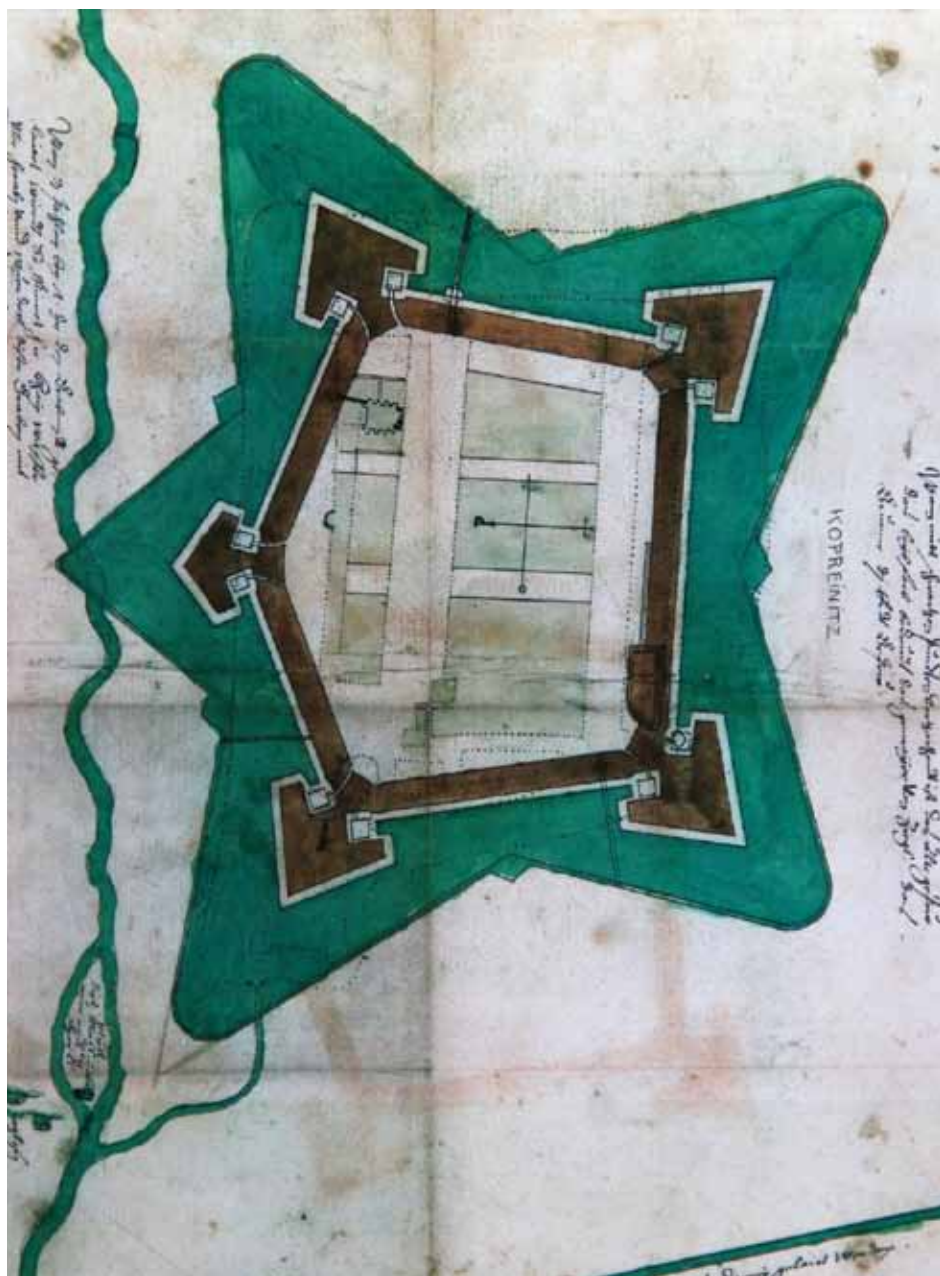
Godine 1573. nastradalog Peruzzia je naslijedio također Talijan, ali on je došao s druge strane Europe. Dok je Thebaldi, uz svoje iskustvo u Nizozemskoj, došao iz Milana, Peruzzi iz Rima, **Girolamo Arconati stariji**, koji je bio porijeklom iz Milana, došao je iz Šlezije, gdje je živio i radio u Wroclawu. Već 1574. on je bio u Koprivnici i Križevcima iz kojih šalje izvještaje i planove (očuvan je snimak postojećeg stanja Koprivnice, koji je vjerojatno njegov rad), a u Koprivnici je dobio zadatak da "trasira tvrđavu".¹²

Odluka da se umjesto prema Thebaldijevim projektom predviđenoj izgradnji Koprivnice s pet bastiona, odnosno preuređenju grada u oblik peterokuta, novi bedemi izvedu ipak kao četverokut s četiri bastiona na uglovima, donesena je vjerojatno iz razloga racionalizacije i zacijelo uz suglasnost nadvojvode Karla. Novi je projekt za Koprivnicu zapravo donesen kao sažeta varijanta prvobitnog peterokutnog projekta u kojoj su ostali planirani elementi ostavljeni gotovo neizmijenjeni, pa je Koprivnica tako povratno postala četverokutna poput Mariembourg, samo nešto većih dimenzija (360 x 280 m, nasuprot Mariembourgskih 300 x 270) i s vrlo slično riješenim fortifikacijama.

Pri tome je prvenstveno jugoistočni bastion tvrđave Koprivnica, a to je upravo onaj koji je jedini do danas dijelom očuvan, zapravo trasiran izvorno prema projektu Thebaldija. No Girolamo Arconati st. umro je već iduće 1575. godine. Na mjestu carskog graditelja tvrđava naslijedio ga je sin **Giovanni Arconati**. On je bio zarobljen u Pešti i potom smaknut po nalogu vezira Sinan paše 1584. godine. (Drugi sin Girolama Arconatija, **Girolamo mlađi** (1533.-1599.) bio je sudionik bitke kod Lepanta i nakon pustolovnog života vratio se najprije u Wroclaw gdje je objavljivao renesansnu poeziju na latinskom, a potom je postao tajnik Dvorskog ratnog vijeća cara Rudolfa II. u Pragu). **Rudolf II je bio car od 1576.-1612.**, a od 1583. preselio je svoj dvor iz Beča u Prag. Koprivnica je svoje nove fortifikacije pretežno dobila izgrađene u vrijeme njegove vladavine, ali prvenstveno pod vodstvom njegovog strica Nadvojvode Karla u čije se ingerencije Rudolf nije miješao, iako je u početku vladavine dao nove i presudne impulse u pokretanju izgradnje tvrđava, a u njegovo vrijeme osnovana je i Vojna Granica.

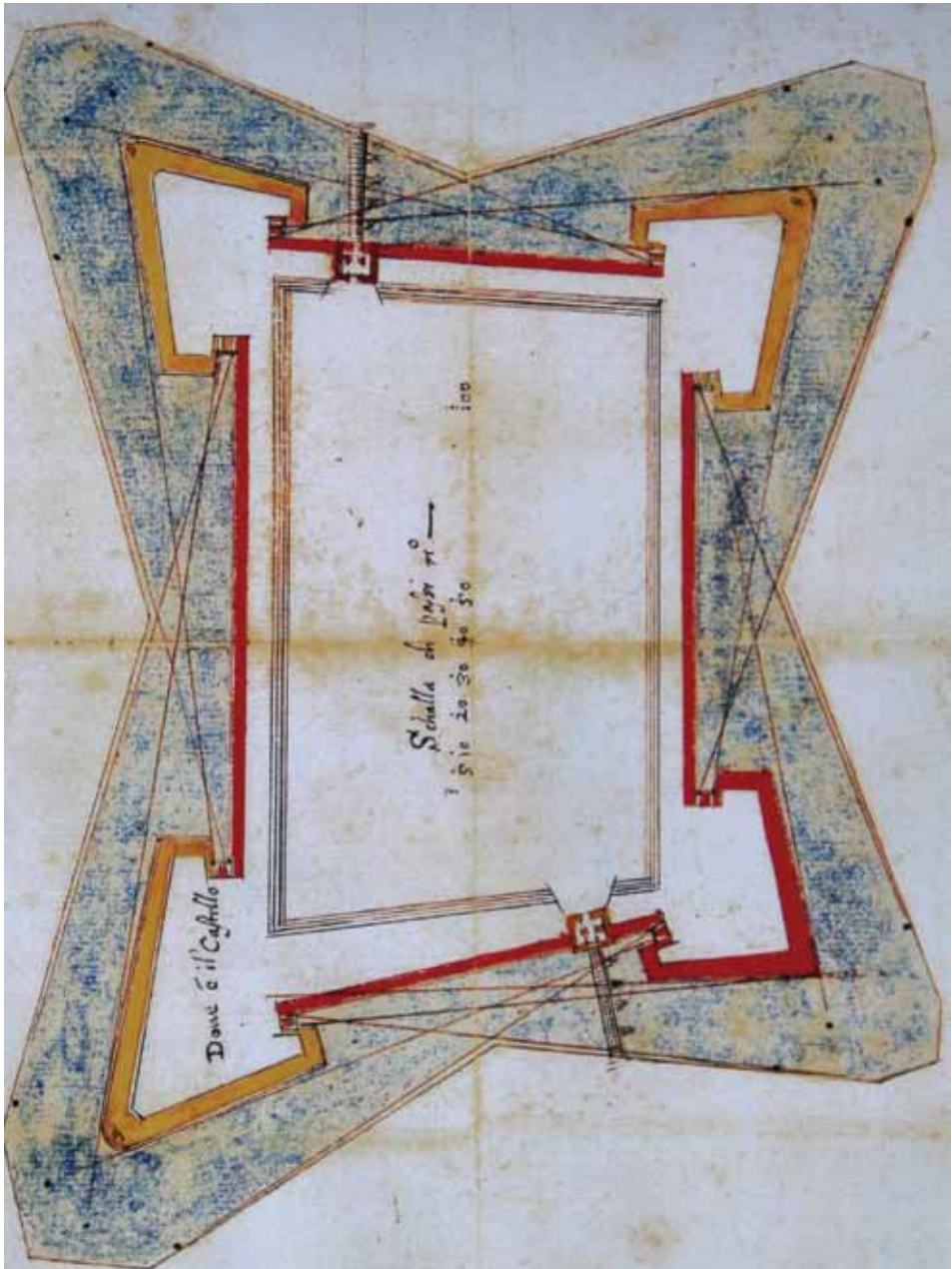
Projekt Koprivnice iz 1566. Francesca Thebaldia i realizirani projekt iz 1577., izvještajni plan Giusepea Vintane

Godine 1577. gradnju Koprivnice preuzima **Giuseppe Vintana**, graditelj koji je došao u Graz iz Gorizie. Porijeklom iz graditeljske obitelji koja je kao i del'Allio bila porijeklom iz okoline Coma (iz Laina u dolini Intelvi), Gussepea je

Prikaz projekta Koprivnice Francesca Thebaldia iz oko 1566. - 69. godine
(crtež Nicole Angielinia - varijanta crteža)

nakon smrti oca Corrada 1561. nadvojvoda Karlo imenovao za carskog arhitektu Goričke grofovije.¹³ U Trstu je izgradio okrugli bastion na kaštelu sv. Justa, a u Gorizi omanju renesansnu kuću u kojoj je bila smještena gradska vijećnica, te

Izveštajni nacrt Giuseppea Vintane iz 1582. godine s dovršenim jugoistočnim bastionom i započetim priprema za izgradnju "Turskih" gradskih vrata.

možda i dio novih fortifikacija starog grada goričkih grofova, s jednim kamenim bastionom nove talijanske manire. Dana 14. 10. 1576. godine imenovan je za supraintendanta Slavonske i Hrvatske granice i javnih radova Unutarnje Austrije.

Umro je u Gorizi 1587. godine. Pod njegovim su vodstvom najzad počeli radovi ne samo u Koprivnici **1578.** godine, nego je iste godine započelo najzad i trasiranje, a iduće godine i izgradnja novog grada **Karlovc**a. Iste godine osnovana je i Vojna Granica (Militargrenze), a odmah potom Dvorsko ratno vijeće donosi odluku o gradnji tvrđava. Karlovac je građen kao glavna nova tvrđava na Hrvatskoj granici, a Koprivnica na Slavonskoj.

Iz Vintaninog izvještajnog nacrtu o fortifikacijama Koprivnice u gradnji, nastalom četiri godine kasnije 1582. godine vidljivo je da su do tada bile izgrađene sve četiri kurtine, ali i samo jedan i to upravo jugoistočni bastion, dok je ostala tri bastiona tek trebalo izgraditi. **Jugoistočni bastion** izgrađen je, dakle, pod vodstvom Giuseppea Vintane, ali tlocrtno gotovo posve prema projektu Francesca Thebaldia, no bez izvorno predviđenog kamenog obzida, samo kao zemljani nasip, te bez podzemnih pristupnih galerija koje je predviđao Thebaldi, kao zaklonjeni pristup do položaja topova u uvučenim flankama. Na isti način potom su izvedeni i ostali bastioni, ali u svojim neophodnim pomacima s obzirom na smanjeni broj bastiona. Prioritet u gradnji najprije upravo jugoistočnog bastiona posve je razumljiv jer se on nalazio na strani okrenutoj prema ratnoj granici, a također i zbog toga što se nalazio neposredno uz južna gradska vrata.

Tada nije bio izveden ni kavalir kojega je projektirao Thebaldi. Vintana je na svom nacrtu posebno objasnio pojedinost po kojoj se opkopi tvrđave lepezasto proširuju prema vrhovima bastiona, naglašavajući tako da se topovska vatra usmjerava na obranu vanjskih flanki nasuprotnih bastiona (a ne na uvučene flanke međusobno). Taj je detalj lepezastog širenja opkopa, unatoč svim kasnijim promjenama opkopa tijekom vremena, sve do danas ostao očuvan u tlocrtnom obliku jugoistočnog ugla očuvanog dijela opkopa.

Jugoistočni bastion je građen tri godine, od **1579.** do **1581.** godine pod vodstvom palira (građevinskog nadglednika) **Andrea Maderna**.¹⁴ To je bio prvi takav bastion izgrađen u neobičnom spoju talijanskog načina gradnje s uvučenim bočnim flankama bastiona i nizozemskog načina jednostavne, a efikasne i racionalne gradnje bastiona isključivo zemljanim nasipom, ali gdje su i flanke ravne, za razliku od koprivničkog bastiona gdje se radi o složenoj zemljanoj arhitekturi piramidalno uravnoteženih, ambijentalno slikovitih ali i za izvedbu i održavanje osjetljivih kosa.

Da je, međutim, palir Maderno vrlo dobro obavio svoj posao svjedoči nacrt dovršene tvrđave Koprivnice iz **1598.** godine koji je načinio graditelj **Alessandro Pasqualini mlađi** (1567.-1623.).¹⁵ U tom detaljnom izvještajnom nacrtu grada i njegovih utvrda vidljivo je da jugoistočni bastion ni skoro dva desetljeća nakon gradnje nije bio nimalo oštećen, iako je imao složeno temeljenje dijelom na nasutom terenu dotadašnjeg opkopa, a dijelom na čvršćem tlu u grlu i potom na suprotnoj strani pri vrhu bastiona. Za razliku od toga, dva kasnije izgrađena zapadna

bastiona imala su velika oštećenja upravo na uškama uvučenih flanki, što su bila i najosjetljivija mjesta njihove arhitekture. Pasqualini je bio pozvan da kao ekspert i član uvažene graditeljske obitelji s njemačkog dijela donje Rajne (njegov je slavni djed izgradio veliki broj tvrđava i u Nizozemskoj) otkrije uzrok oštećenja, te nastavi gradnju i modernizaciju tvrđave Koprivnica jer je nakon **bitke kod Siska 1593. godine** započeo novi tzv. **Dugi rat** s Turskom, koji je završen nakon 13 godina mirovnim sporazumom na ušću rijeke Žitve 1606. godine. Pasqualini je ostao četiri godine, do 1602. kao glavni graditelj Slavonske granice, kada ga i na popravcima u Koprivnici zamjenjuje **Ottaviano Zanolli**.¹⁶

Gradska vrata uz jugoistočni bastion izgrađena su kao nova zidana građevina na mjestu starijih drvenih južnih gradskih vrata Koprivnice, koja su vjerojatno potjecala još iz sredine 14. stoljeća. U **1583. godinu** za njihovu gradnju bila je pripremljena opeka, a iduće **1584.** godine i kamen s brda Kamnyk “pro erectione portae Capronzensis preparatur”¹⁷. Potom je (dakle tri - četiri godine nakon dovršenja bastiona) uslijedila i gradnja novih zidanih vrata. Graditelj je bio **zidarski majstor Hans**, a gradnju je vodio koprivnički gradski pisar **Adam Schramps**. Iako to ni na Vintaninom ni na Pasqualinijevom izvještajnom planu nije posebno naznačeno, vrata su imala pokretni most pred pročeljem od kojega su do danas očuvani otvori za podizanje lanaca, a kameni okvir polukružnoga nadvoja ulaza postavljen je na četvrtasti kameni okvir s nišom za položaj uzdignutog mosta na način sličan rješenju u Varaždinu, na tamošnjim ulaznim vratima u vanjski kompleks varaždinskog Starog grada. Sličnost s vratima u Varaždinu bila je još veća u vrijeme kada je krovište koprivničkih vrata izvorno, a prije pregradnje u 18. stoljeću, imalo također šatorasti izgled. Donji dio pročelja koprivničkih vrata ispod mosta sada je zatrpan zemljom, ali arheološkom sondom utvrđeno je da je pročelje u donjem dijelu također i ovdje obloženo kamenom.

Sličnost portala koprivničkih vrata s varaždinskim ukazuje da je “zidarski majstor Hans” koji je izgradio koprivnička “Turska” vrata vjerojatno bio graditelj **Giannaria dell’Allio**, mlađi brat nekadašnjeg prvog glavnog graditelja Slavonsko-Hrvatske granice Domenica dell’Allia, koji se nastanio u Varaždinu gdje je djelovao pod imenom **Hans von der Cumer See** (ili Kumersee tj. s jezera Como). Umro je u Varaždinu 1593. godine.¹⁸

Na Pasqualinijevom nacrtu, na kojemu se bastion naziva Đurđevačkim (**St. Georgy Bollwerck**) vrata se nazivaju **Turska vrata** (das Turcken thor), što je i razumljivo jer su vodila prema tadašnjoj turskoj ratnoj granici, a već od početka njihove gradnje doista su od 1584. učestale turske ophodnje u blizinu grada. Uz nova vrata bio je i dalje zadržan na starom mjestu (i zacijelo tada obnovljen) i 60-tak metara dugi drveni most preko opkopa na putu prema Đurđevcu, koji je preko širokog tvrđavskog opkopa vodio dalje prema jugu, odnosno istoku, a bio je branjen izravno topovima iz neposredne blizine s uvučene južne flanke Đurđevačkog bastiona.

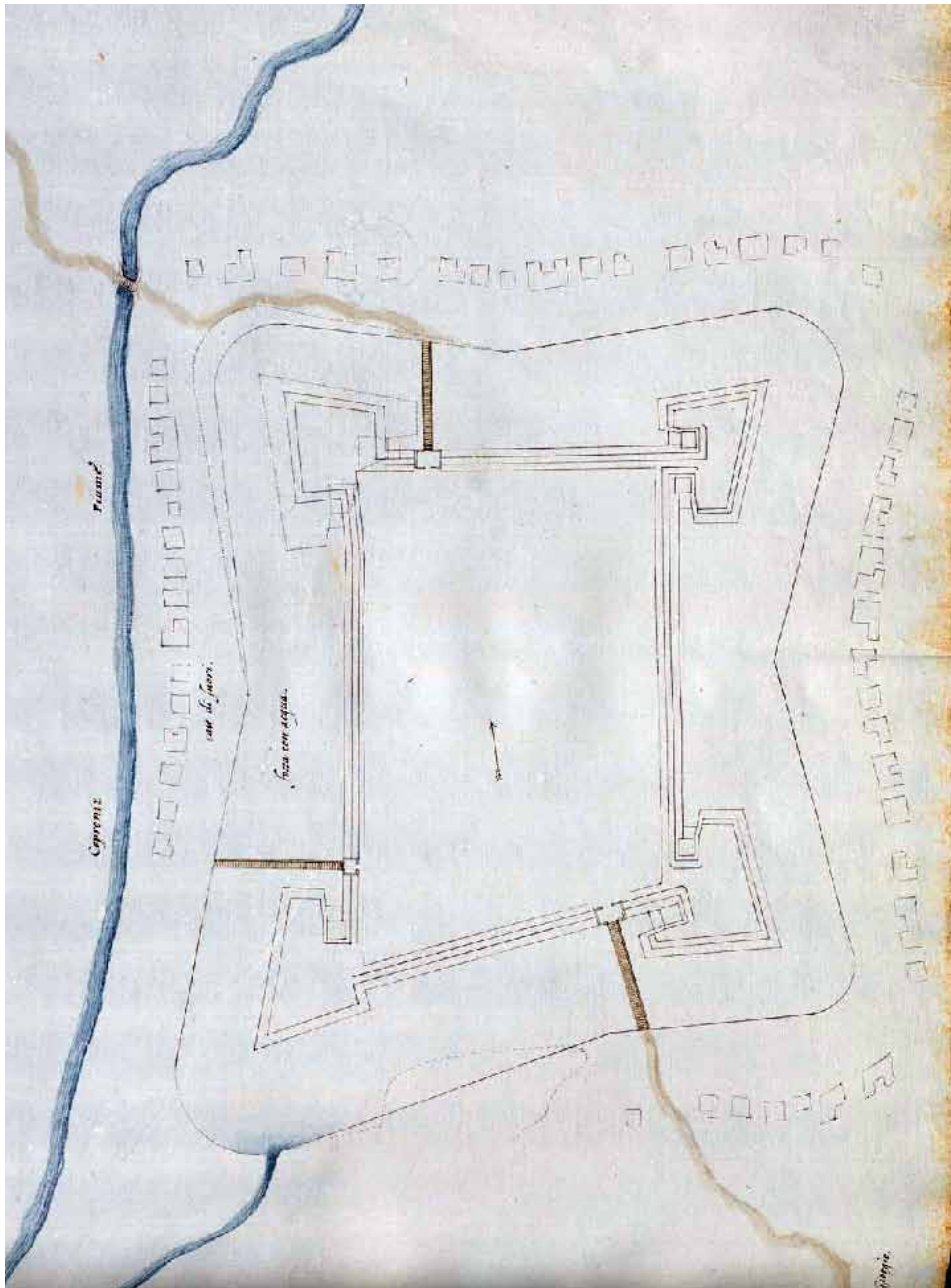
Nakon smrti Giovannia Arconatia 1584. godine gradnju granice preuzeo je **Francesco Marmoro** (koji je svoje talijansko ime i prezime germanizirao u Franz Marbl). U njegovo vrijeme dovršena je gradnja vrata (vjerojatno **1586.**), a Marmoro je do 1593. godine dovršio gradnju i preostalih bastiona, od kojih je Dvorski bastion bio još u gradnji 1593., kada je Marmoro napisao svoje izvješće o stanju gradnje u Koprivnici. On je iduće godine poginuo na putu između Maribora i Ptujja. Marmoro je izvješće napisao u godini u kojoj je nakon Bitke kod Siska započeo rat s Osmanskim carstvom.

Zbog problema s urušavanjem zemljanih nasipa bastiona na zapadnoj strani, koji su nastali prvenstveno zbog prevelikog produbljanja opkopa uz njih, pozvan je pri samom kraju stoljeća iz Dusseldorfa u Koprivnicu 1598. godine **Alessandro Pasqualini mladi**.¹⁹

Danas ne znamo sigurno kada je nastao projekt jedinstvene i potpune preobrazbe koprivničkih fortifikacija iz njenog karakterističnog i osebjunog rješenja iz 16. stoljeća u duhu nove talijanske škole, ali izvedene na nizozemski način isključivo zemljanim nasipima (slično su tada bili izgrađeni i bastioni Karlovca), u čisto rješenje prema načelima **staronizozemske škole** koje je u početku 17. stoljeća bilo posve jedinstveno i usamljeno u ovom dijelu Europe, geografski izdvojeno daleko na jugoistoku od matice s brojnim takvim rješenjima u samoj Nizozemskoj toga vremena. Autor toga rješenja mogao je biti najprije sam Alessandro Pasqualini. Njegov nacrt Koprivnice iz 1598. godine samo je izvještajni snimak postojećeg stanja, kao što je i njegova rasprava o "petom bastionu" očito samo dio njegove ukupne analize, dok nacrt njegovog konačnog projektnog rješenja problema koprivničkih fortifikacija, koji tada više nisu bili samo tehničke prirode, nego su posjedovali i ozbiljne konceptijske obrambene nedostatke, do sada još nije pronađen.

Povod za novo snažno utvrđivanje Koprivnice posve je jasan. Godine **1600.** veliki vezir sultana Murata III. Damat Ibrahim - paša Bošnjak, postigao je veliki ratni uspjeh osvojivši Kanižu. Osvojena tvrđava smještena neposredno nasuprot Koprivnici na suprotnoj strani Drave, postala je od tada neosvojivi osmanski bastion koji je uspostavljen duboko kao klin između Ugarskog i Hrvatsko - Slavenskog dijela preostalih ostataka kraljevstva, pretvorenih u ratnu granicu.

Iako novi projekt koprivničkih fortifikacija nije poznat, projektno rješenje, koje je bilo **druga i završna velika faza u razvitku koprivničkih fortifikacija** dobro je poznato, jer je u cjelini prema tom novom i cjelovitom projektu gradnja i izvedena do **1615. godine** (kada se spominje da su dovršeni ravelini). Ono je potom ostalo bitno neizmijenjeno sve do rušenja koprivničkih bedema u 19. stoljeću, a osnovne karakteristike toga rješenja staronizozemske škole vidljive su i sve do danas na preostalom dijelu zemljanog nasipa očuvane istočne strane Đurđevačkog bastiona, unatoč svim njegovim devastacijama i zapuštanjima, te također i na oba očuvana ravelina.

Koprivnica – Codex BI-158, München, Althofbibliothek, list 38, Bayerische Staatsbibliothek, München

Koprivničke fortifikacije cjelovito su preoblikovane na taj način da su dotadašnjim zemljanim bastionima i kurtinama s njihove vanjske strane tj. prema opkopu, dodani novim nasipanjem zemljani predbedemi (tzv. falsabraga) s vla-

stitim prsobranom. Zemlja za nasip predbedema dobivena je produbljivanjem opkopa te njegovim (manjim) proširenjem. Uz to su bedemi i nešto povišeni, a njihovi prsobrani uspostavljeni su na isti način kao i na predbedemu. Bastionima su zatrpane i izravnane njihove uvučene flanke, a s unutrašnje strane u grlu ne samo jugoistočnog (kako je to bio zamislio još Thebaldi), nego uz sva četiri bastiona (osim sjeverozapadnog Varaždinskog bastiona gdje je zbog položaja crkve pomaknut južnije), postavljeni su visoki zemljani **kavaliri** u obliku skraćenih piramida, s topovskim platformama na vrhu okruženim prsobranima. Kavalir sjeverozapadnog Varaždinskog bastiona zbog položaja crkve postavljen je južnije. Na taj način, postavljanjem kavalira na uglovima tvrđave postignuta je snažna “trokatna” obrana, a dodavanjem ravelina ispred sve četiri kurtine riješeni su i problemi predugih bedema te je obrana istovremeno i proširena na suvremeni način po dubini.

Koprivnička južna gradska “Turska vrata” tada su zazidana (dakle nekih tridesetak godina nakon gradnje), uklonjen je drveni most ispred njih i nasuto predziđe, a zapadna flanka Đurđevačkog bastiona izvedena je poput nove povišene “uške” da bi se na taj način proširenim i povećanim zemljanim nasipom bastiona sakrilo i zaštitilo od topovskih napada pročelje zgrade nekadašnjih gradskih vrata, koja je pretvorena najprije u barutanu, a zatim i u oružanu (a prema toj njenoj kasnijoj namjeni do danas je preostao udomaćeni naziv građevine). Tako se dokidanjem vrata i rušenjem mosta tvrđava na strani prema tadašnjoj ratnoj zoni zatvorila i uvukla u sebe, a preostala su samo jedna vrata na sjevernoj strani (no ubrzo su ponovo otvorena jedna i na zapadnoj).

Cijeli grad dobio je posve neobičan izgled, sa zemljanim travnatim piramidnim uzvišenjima kavalira u osi ulica, dvostrukim zelenim nasipima zemljanih kurtina i velikim bastionima koji su se na uglovima s kavalirima “trokatno” uzdizali nad vrlo širokim obrambenim tvrđavskim opkopima, trajno ispunjenim vodom iz rijeke Koprivnice, iz kojih su se izdvajali zasebni trokutasti otoci četiri ravelina na sve četiri strane grada. Zbijen u svoje velike zemljane bedeme to je bio mali grad - tvrđava jedinstvenog izgleda, posve sličan gradovima na drugom kraju Europe u Nizozemskoj. Podatak da su ravelini dovršeni **do 1615. godine** ukazuje posredno da je tada i cijela tvrđava bila dovršena, a koprivnički ravelini bili su prvi zemljani ravelini izgrađeni u Hrvatskoj.

Bez obzira je li autor te preobrazbe bio **Alessandro Pasqualini mlađi**, koji je bez sumnje posjedovao znanje i iskustvo upravo nizozemske škole, ili je to bio netko drugi, poput (što je vjerojatnije) **Albrechta Wendschutza**, koji ga je naslijedio, a koji se školovao u Nizozemskoj²⁰, to je bilo za Koprivnicu izvrsno rješenje i posve je, na spretan, optimalan i racionalan način riješilo sve dotadašnje nedostatke. Arhitektura zemljanih bedema Koprivnice proistekla je iz autentične geneze grada i predstavlja i u svojim današnjim ostacima po svemu izuzetan po-

vijesni spomenik od prvorazrednog Europskog značaja za povijest fortifikacijske arhitekture, dokumentirajući osobito daleki utjecaj i prijenos nizozemskih ideja. Izražajnost izgleda koprivničkih fortifikacija i grada u cjelini iz toga vremena pokazuje tlocrt postojećeg stanja koji je **1657.** godine donio **Martin Stier** (Stier je tada projektirao i neke dopune, od kojih je izvedena bila ispunjena unutrašnjosti ravelina, te možda znatno kasnije dijelom i zaklonjeni put), no izvanredni crtež Koprivnice crtača veduta **Johanna Ledentua iz 1639. godine**, najbolje iskazuje svu nekadašnju iznimnu i osebujnu vrijednost toga jedinstvenog ambijenta grada - tvrđave od prije četiri stoljeća.

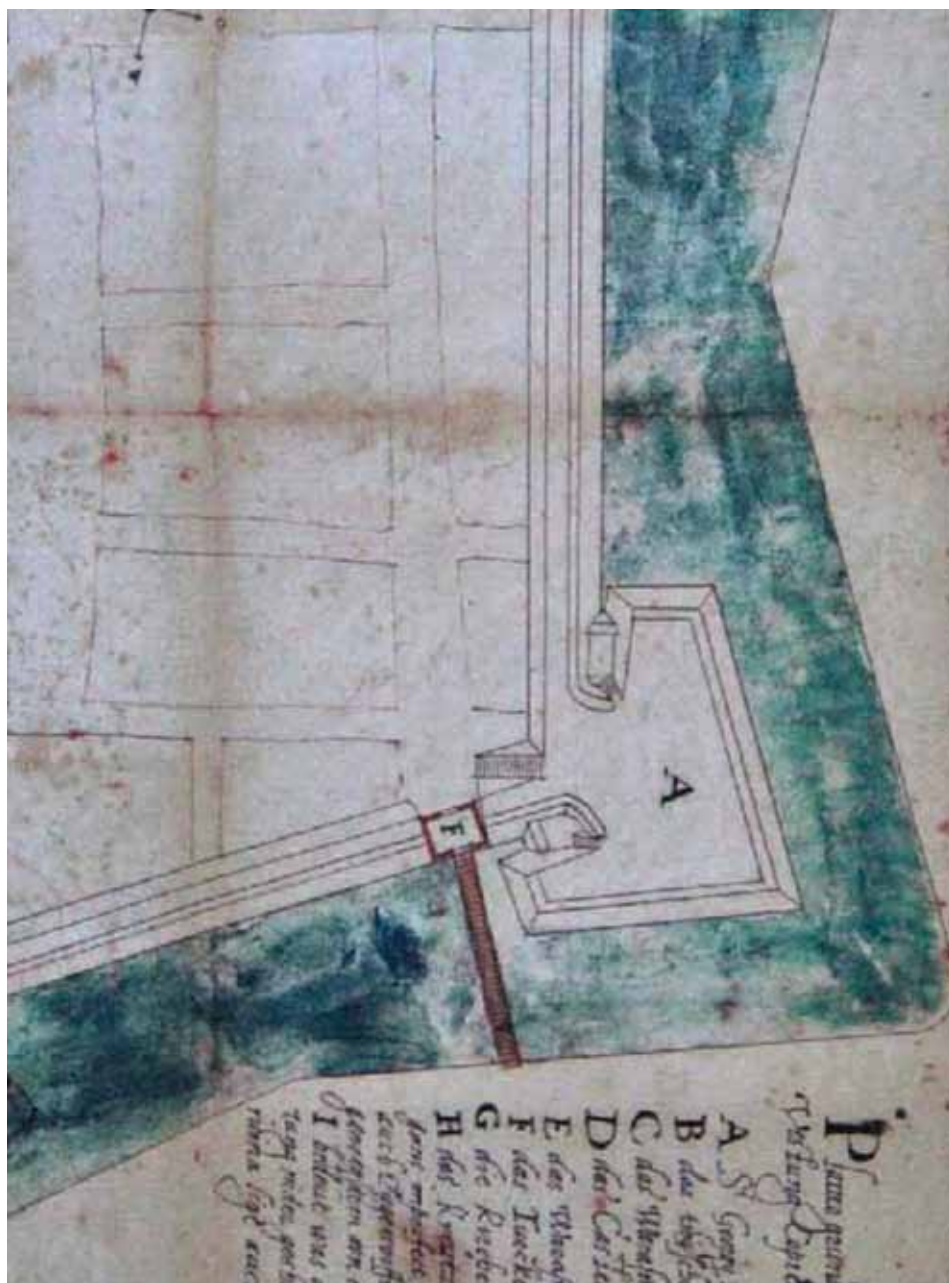
Iako fragmentiran i danas posve zapušten, taj je ambijent još uvijek, unatoč svemu, vidljiv iz nasuprotne vizure vrlo slične Ledentuovoj u također širokoj perspektivi pogleda na grad, ali s njegove jugoistočne strane. Ambijentalna rehabilitacija toga povijesnog prostora još uvijek Koprivnici stoga može vratiti bar dio njegove nekadašnje vrijednosti.

Zaključak

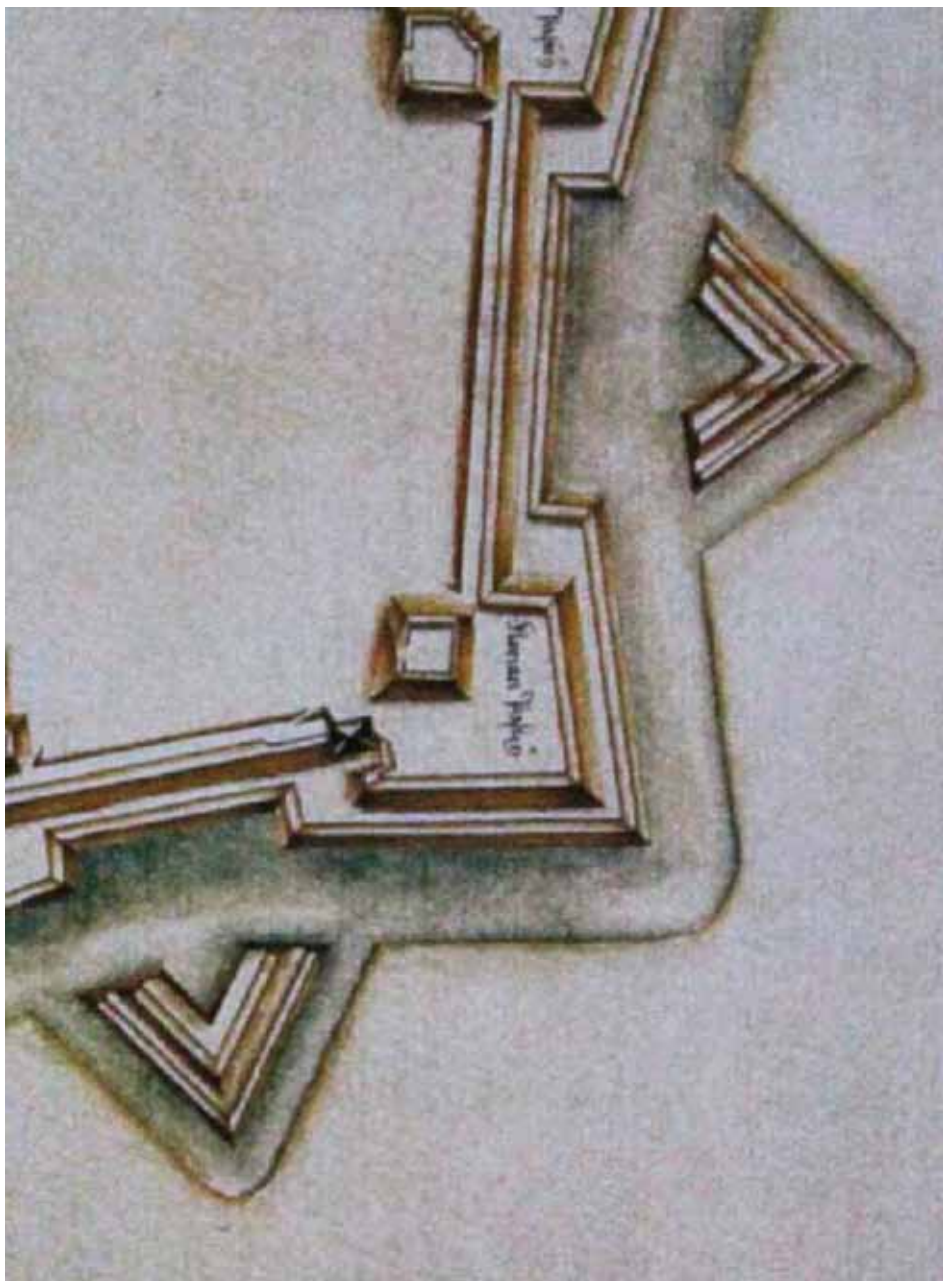
Iako samo fragmentarno očuvan u svojoj izvornoj arhitekturi geometrijski određenog zatravljenog, ali sada zapuštenog nasipa zemlje, Đurđevački bastion nekadašnjeg grada - tvrđave Koprivnica, zajedno s pripadajućim opkopom, ostacima ravelina i otvorenim esplanadnim prostorom, prvorazredni je, ali i teško ugroženi spomenik povijesti fortifikacijske arhitekture od europskog značaja. Dokumentira dalekosežni utjecaj nizozemske fortifikacijske škole u dvije faze svoga razvitka i najizrazitiji je spomenik staronizozemske fortifikacijske škole u ovom dijelu Europe, te osobito u neobičnom spoju s nekim od karakteristika talijanske škole.

Za grad Koprivnicu taj povijesni prostor predstavlja ambijentalnu cjelinu od prvorazrednog povijesnog značaja, spomenik koji nosi sjećanje na najburnije i središnje poglavlje povijesti grada, kada je Koprivnica stajala na istaknutom mjestu povijesne pozornice, na samoj crti dugotrajnog ratnog sudara dva carstva, u drugoj polovini 16. i prvoj polovini 17. stoljeća.

U gradskom tkivu suvremenog grada Koprivnice, taj danas zanemareni, zapušteni i znatnim dijelom devastirani prostor posjeduje velike potencijale za rehabilitaciju, proširenje i obnovu svog povijesnog gradskog središta, u novoj ulozi kontrapunkta centru grada koncentriranom na suprotnoj strani najstarijeg dijela nekadašnje povijesne jezgre – **Tvrđave Koprivnica**.

Snimak postojećeg stanja Đurđevačkog bastiona i Gradskih “Turskih” vrata s mostom, Alessandra Pasqualinija iz 1598.

Snimak izvedenog stanja preuređenog Đurđevačkog bastiona sa zazidaniom gradskim vratima i uklonjenim mostom, Martina Stiera iz 1657.

B. - Prijedlog projekta obnove i uređenja

1 - Postojeće stanje

Ostaci kopriivničkih fortifikacija - očuvani dijelovi zemljanih bedema i osobito velikog tvrđavskog opkopa, te dva ravelina s njihovim manjim opkopima zauzimaju razmjerno veliku površinu grada na južnoj i istočnoj strani najstarijeg dijela kopriivničke povijesne jezgre, nekadašnje Tvrđave Koprivnica. Ti su ostaci preostali nakon što je zaustavljeno rušenje kopriivničkih bedema koje je od 1862. godine, tri stoljeća nakon njihove gradnje, započeo tadašnji kopriivnički gradonačelnik Janko Demetrović. Srušivši prvenstveno bedeme na sjeverozapadnoj strani (gdje je uređen park), dok je na jugozapadnoj strani u Demetrovićevo doba temeljem odluke iz 1862. godine bio ponovo izgrađen drveni most.²¹ Taj je most, međutim bio postavljen samo preko tada produbljene kinete, dok je cesta prema mostu probijena neposredno uz zapadno pročelje "Oružane", rušenjem dijela bedema, te preko zaravnatog dijela nekadašnjeg predbedema ispred "Oružane" i potom većim dijelom na nasipu preko opkopa.

Rušenja su kasnije nastavljena razgradnjom još dva bastiona i zatrpavanjem opkopa na sjeveroistočnoj i jugozapadnoj strani, sravnjivanjem zemljanog nasipa s Dravskog i Dvorskog bastiona preko kojih su potom, najprije na mjestu Dravskog (početkom 20. stoljeća), a potom i Dvorskog bastiona (između 2. svjetska rata) probijene nove ulice. Za razliku od Demetrovićevog rušenja, kada su na mjestu nekadašnjih fortifikacija nastali kvalitetni novi prostori centra grada s javnim parkom i svojevrsnim školskim "forumom", intenzivna gradnja između dva svjetska rata odvijala se isključivo kao periferijska, a uz to još uglavnom kao uzurpacija i privatizacija dotadašnjeg javnog prostora.

Tako je na mjestu Dvorskog bastiona 30. godina 20 stoljeća nastala periferijska ulica s jednoobiteljskim kućama, a probijena je i jedna poprečna ulica od Dvorskog bastiona do "Oružane" sa šest kuća na jednoj strani, na mjestu srušenog južnog bedema kurtine.

Izgradnja kuća zauzimanjem dotadašnjih javnih površina fortifikacija, te postupna manja rušenja i uklanjanja bedema nastavljena su i poslije 2. svjetskog rata, ali je generalno uklanjanje preostalih bedema zaustavljeno Idejnom studijom Urbanističkog plana Koprivnice iz 1959./1960. godine Urbanističkog Instituta Hrvatske koju je koncipirao urbanist Ivan Lay, te konzervatorskom podlogom Marije Planić – Lončarić. Tom je urbanističkom koncepcijom bilo zamišljeno očuvanje ostataka kopriivničkih fortifikacija i njihovo uređenje kao specifičnog gradskog parka, ali i djelomična konzervatorska obnova, dok je područje glasije i esplanade bilo urbanistički namijenjeno za rekreacijsko područje. Mjesto južnog ravelina bilo je tada zamišljeno u novoj namjeni za "rejonski opskrbni centar".²²

Ipak uređenje te jedinstvene povijesne cjeline je izostalo, te je nastavljena postupna degradacija i zapuštanje prostora, a ključne daljnje promjene nastale su ispuštanjem vode iz opkopa, te uklanjanjem sajmišta s prostora esplanade. Preostali dio nasipa bastiona zapravo je pošteđen potpune razgradnje samo zato što je preostao u vlasti vojske, posluživši kao uzvisina za refej.

Do tada teško zapuštena i degradirana "Oružana", kasnorenesansna Gradska vrata Koprivnice iz 16. stoljeća obnovljena su nedavno s naglaskom na valorizaciji druge, barokne faze iz 17. i osobito 18. stoljeća u povijesnom razvitku građevine, kada je izvorna arhitektura tvrđavskih vrata bila adaptirana i pregrađena u oružanu²³. Unutarnji (prema gradu) i vanjski (prema opkopu) otvori vrata u to su vrijeme bili zazidani, a potom je (osobito u 18. stoljeću) došlo i do niza pregradnji u unutrašnjosti građevine, posebno na katu, a pregrađena je i vanjšina - naknadnim otvaranjem niza prozora, te osobito pregradnjom gornjeg dijela građevine gdje je izvorni šatorasti krov zamijenjen baroknim s karakterističnim "lastavicama" (skošenjima zabata) tipičnim za 18. stoljeće.

Pa ipak, iako je građevini pretežno dat izgled koji je ona dobila naknadno u 18. stoljeću, odzidavanjem otvora vrata prvi puta nakon točno tri stoljeća vraćena je *de facto* ponovo i izvorna funkcija – gradskih vrata, tj. prolaznog prostora u prizemlju, a istovremeno je zadržano i preuređenje prostora na katu, pa je tako primijenjeno konzervatorsko načelo prikazivanja slojevitosti povijesne građevine – s valorizacijom istovremeno dva najvažnija razdoblja njene građevne i funkcionalne povijesti.

Međutim, građevina nije prezentirana u cijelosti, jer je ostao zatrpan zemljom cijeli iznimno važni donji (kamenom obloženi) dio nekadašnjeg pročelja gradskih vrata od hodne razine nekadašnjeg pokretnog, odnosno pristupnog mosta do dna opkopa pred pročeljem.

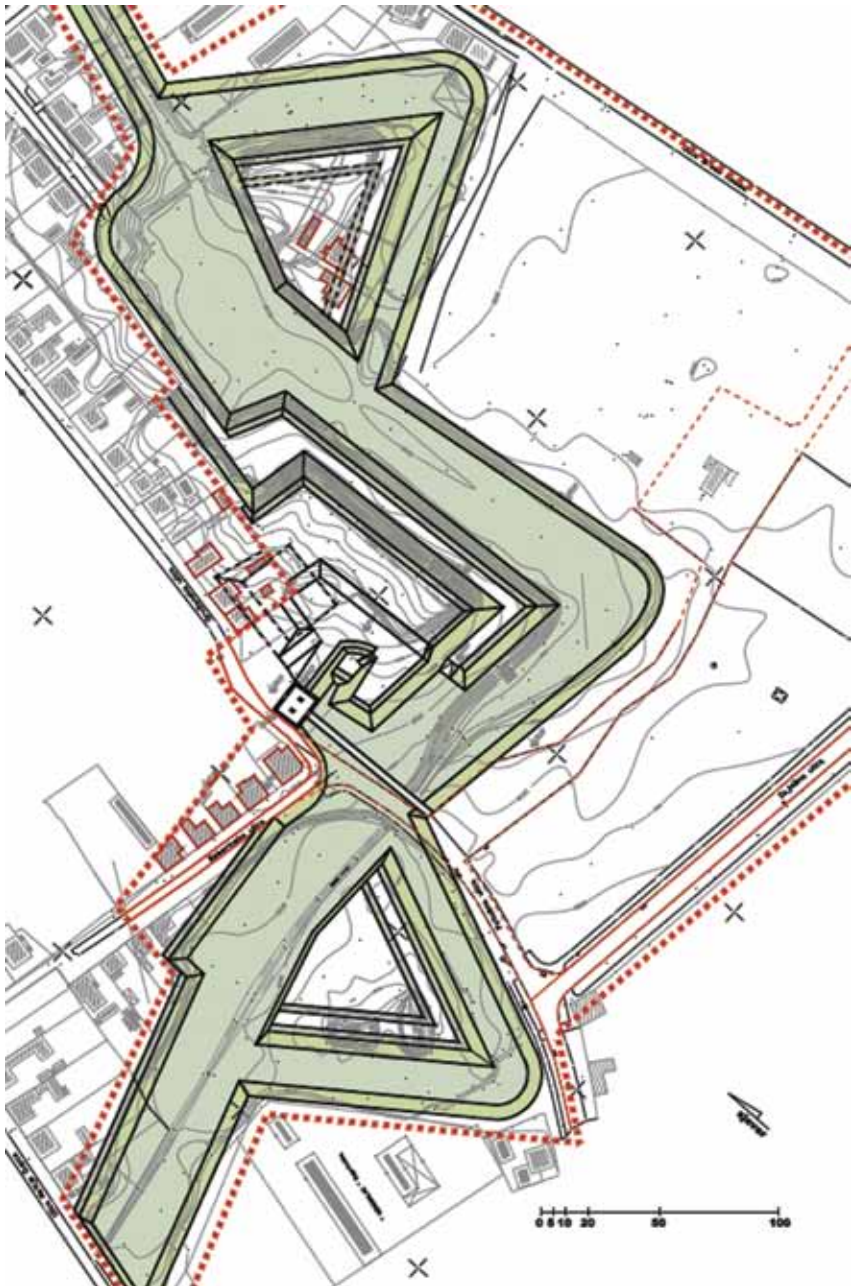
Obnovljena arhitektura Gradskih vrata tj. "Barutane" ostavljena je pri tome i dalje prostorno osamljena i potpuno neprirodno istrgnuta izvan svog izvornog povijesnog arhitektonskog i urbanističkog konteksta cjeline kojoj je pripadala - a usred koje se i dalje nalazi! U tom svom osamljenom položaju, koji posve negira njen izvorni spomenički karakter, građevina je ostavljena od kraja 19. stoljeća, kada je dio zemljanog nasipa gradskog bedema između "Barutane" i još uvijek preostalog dijela Đurđevačkog bastiona srušen i odguran u obližnji dio nekadašnjeg gradskog tvrđavskog opkopa, a tada je srušen u opkop i sam vrh bastiona, ali je nakon toga daljnje uništavanje toga povijesnog spomenika zaustavljeno.

2 - Urbanističko – konzervatorska koncepcija obnove i uređenja spomeničke cjeline jugoistočnog dijela fortifikacija grada Koprivnice 16. i 17. stoljeća

Rehabilitacijom povijesne slojevitosti arhitekture nekadašnjih južnih gradskih vrata Koprivnice iz 1584. godine, iz vremena cara Rudolfa II., nazvanih izvor-

no "Turska" vrata, odnosno nedavnim odzidavanjem njihovih ulaznih i izlaznih portala nakon puna četiri stoljeća, otvoreno je također automatski i pitanje rehabilitacije oba najvažnija povijesna sloja u razvitku koprivničkih fortifikacija – jednako onog iz 16., kao i kasnijeg preuređenja s početka 17. stoljeća koje je

ostalo očuvano i prisutno u preostalom dijelu zemljanih nasipa unatoč svim oštećenjima i fragmentarnosti.

Ovim projektom dokazuje se mogućnost i razložnost konzervatorske prezentacije dijelova zemljanih fortifikacija iz oba povijesna sloja, ali i uspostavljanje

njihovog skladnog i funkcionalnog prezentacijskog suodnosa.

3 - Prijedlog Arhitektonske prezentacije dva najvažnija povijesna sloja u razvitku Tvrđave Koprivnica

Fragment Tvrđave Koprivnica 16. stoljeća - dio bastiona novotalijanske škole iz 1580. godine s gradskim "Turskim" vratima i velikim drvenim mostom preko opkopa iz 1585. godine.

Gradska vrata čine jedinstvenu i neodvojivu cjelinu s pripadajućim drvenim mostom koji je od vremena gradnje vrata pa do njihovog zazidavanja (ali također i više od dva stoljeća prije toga, zajedno sa starim drvenim gradskim vratima) stajao pred pročeljem vrata, tvoreći s njima neodvojivu arhitektonsku i funkcionalnu cjelinu. Tek s mostom arhitektura sada odzidanih gradskih vrata dobiva svoj smisao, ali i potpunu prezentaciju nakon otkopavanja danas još zatrpanog donjeg dijela pročelja prema opkopu. Povratkom podiznih lanaca nekadašnjeg podiznog mosta, očuvani otvori za lance na pročelju dobivaju svoje opravdanje, a arhitektura vrata i punu povijesnu arhitektonsku i ambijentalnu afirmaciju.

Sama **arhitektura 62 metra dugog drvenog mosta**, ključni je ambijentalni, arhitektonski, funkcionalni i urbanistički element povijesne i prostorne cjeline, njegova najvažnija i središnja poveznica i okosnica.

Cjelovitom ambijentu 16. stoljeća - gradskih vrata s mostom, također neodvojivo pripada i **zapadna flanka** nekadašnjeg Đurđevačkog bastiona iz prve faze njegovog razvitka, u svojoj jedinstvenoj piramidalnoj arhitekturi zemljanih nasipa uvučene flanke, u njenoj složenoj geometriji nove talijanske fortifikacijske škole. U središtu tog neobičnog ambijenta zemljanog novotalijanskog bastiona pruža se mogućnost muzeološke prezentacije topova iz toga vremena na mjestu i na način kako su oni bili smješteni i u 16. stoljeću.

Obnova mosta i zemljanog nasipa bastiona ima brojne uzore i pozitivne primjere u konzervatorsko - restauratorskim postupcima diljem Europe, ali također i u Hrvatskoj, od velikih primjera obnove osobito u Nizozemskoj, gdje je najpoznatiji primjer ponovnog podizanja zemljanih nasipa i iskopa opkopa posve srušene tvrđave Bourtange, ali i brojnih drugih, osobito u posljednje vrijeme, te primjera u Danskoj, Belgiji, Francuskoj i drugdje do Tvrđave u Slavanskom Brodu ili Osijeku u Hrvatskoj.

Također, važno je napomenuti, da bi obnova nasipa bastiona u tom dijelu pred "Oružanom" isključivo prema izgledu iz druge faze razvitka, s početka 17. st., bilo posve besmisleno jer je nasip zemlje u to vrijeme bio produžen pred južno pročelje i tako postavljen da vizualno prekrije građevinu, a dokidanje mosta

razdvojilo bi povijesnu cjelinu i onemogućilo njeno cjelovito sagledavanje, kao što je to dokazala studija Instituta za povijest umjetnosti.

Ambijent tvrđave staronizozemske škole 17. stoljeća iz 1615. godine

Osim danas posve srušenog dijela zemljanog nasipa Đurđevačkog bastiona u prostoru između “Oružane” i očuvanog dijela preostalog zemljanog nasipa bastiona, kojega je, dakle, zajedno s mostom moguće obnoviti jedino prema očuvanim projektima iz 16. stoljeća, svi ostali dijelovi cjeline mogu se postupno (ili intenzivnije) obnoviti popravcima i uređenjima zemljanih nasipa prema postojećim izvornim, odnosno rekonstruiranim projektima iz druge faze svojega razvitka iz 17. stoljeća, koji osim tlocrtne dispozicije sadrže također i izvorne presjeke i mjere.

Ovim projektom pokazuje se da je suodnos između ta dva povijesna sloja, na crti njihovog spajanja, dovoljno međusobno usuglašen i da ne dovodi do prostornih nezgrapnosti. U drugoj fazi gradnje Đurđevački bastion bio je tlocrtno proširen za svoje predziđe (falsabragu), te nešto povišen, a ta razlika u gabaritima je projektom ostavljena vidljiva s time da se može dodatno muzeološki obrazložiti i obavijesnim tablama s prikazom obrazloženja obje faze gradnje.

4. - Urbanistička koncepcija

Uređenje i djelomična obnova fortifikacijske arhitekture, puna rehabilitacija povijesnog ambijenta, te urbanistička sanacija i funkcionalno oživljavanje toga danas zapuštenog i zanemarenog dijela grada od prvorazrednog je urbanističkog interesa za rehabilitaciju spomeničke cjeline povijesne jezgre Koprivnice.

Obnovljeni spomenički kompleks na jugoistočnoj strani grada predstavlja svojevrsni **kontrapunkt gradskom centru** na suprotnom sjeverozapadnom kraju. Nasuprot parku 19. stoljeća, na drugoj strani povijesne jezgre ovim projektom uspostavlja se svojevrsni “park 21. stoljeća”.

U njemu se zelene zatravnjene površine geometriziranih uzvišenja nekadašnjih fortifikacija, te velika travnata površina nekadašnje esplanade, a osobito uređeni veliki tvrđavski opkopi koji u konačnici ponovo trebaju dobiti vodu, koja je bila ključni izvorni element urbane povijesti Koprivnice, uspostavljaju kao velika javna površina prvenstveno namijenjena za rekreaciju (upravo onako kako je to bilo zamišljeno **urbanističkom koncepcijom još 1959.-60. godine**), za muzeološku prezentaciju tog osobito važnog i neobičnog razdoblja urbane povijesti Koprivnice, te na prostoru esplanade za povremene manifestacije i događanja. Esplanadni prostor nekadašnjeg “sajmišta” uspostavlja se također kao svojevrsni

vizualizacija - pješački most kao novi ulaz u grad

vizualizacija - Gradska vrata, most i obnovljeni dio bastiona 16. stoljeća

vizualizacija - obnovljeni dio bastiona 17. stoljeća i opkop tvrđave ponovo ispunjen vodom

kontrapunkt javnim trgovima na suprotnom kraju povijesne jezgre, kao otvoreni prostor za suvremena “sajmišna”, manifestacijska i sva moguća srodna događanja, ali i kao otvorena travnata parkovna površina s uređenim travnjakom za svakodnevne šetnje i igru.

Nasuprot sadašnjoj prometnoj rascjepkanosti u kojoj su pojedini dijelovi prostora ostali nedostupni, poput južnog ravelina, koji je odvojen cestom i zbog toga prepušten zajedno s opkopima uzurpaciji, jednako kao i cijeli preostali opkop zapadno od ceste, ukupna površina se objedinjava prvenstveno kao gradski pješački prostor, nova pješačka zona. U središtu te prostorne cjeline, kao ključna poveznica i okosnica prostora postavlja se veliki drveni most kao isključivo pješačka prometnica, a automobilski promet redistribuirao se postojećim okolnim ulicama, pri čemu je vremenski gubitak u odnosu na postojeći prolaz cestom uz “Oružanu” vremenski zanemariv iz bilo koje točke.

NAPOMENA:

* Tekst i nacrti dio su elaborata “Urbanističko - konzervatorska studija i prijedlog obnove prostorne cjeline jugoistočnog bastiona grada Koprivnice” izrađenog u travnju 2011. godine. Autori su Zlatko Uzelac, prof. i Damjan Uzelac, dipl. ing. arh. koji je ujedno i autor svih nacрта i vizualizacija.

BILJEŠKE:

1. Snažan protest zbog stanja u kome se nalazi ova spomenička cjelina uputio je npr. još 1986. g. dr. Milan Kruhek, Tvrđava u Koprivnici – povijesni i tipološki razvoj, u : *Koprivnica - grad i spomenici, Zagreb, 1986.*, str. 30.
2. M. Kruhek, n. dj. str. 27. Graz, Staiiermarkisches Laandesarchiv, Militaria, 1598.
3. Mirela Slukan Altić, Povijesni atlas gradova, III. svezak Koprivnica, Zagreb, 2003.; Ivka Kljajić, Miljenko Lapaine, Dva bečka rukopisna atlasa s kartografskim prikazima hrvatskih gradova iz 16. st. (cod. 8607 i cod. 8609), *Kartografija i geoinformacije* 6, Zagreb, 2007.
4. M. Kruhek, n. dj. bilj. 6
5. Ben Roosens, The transformation of the medieval castle into an early modern fortress in the 16th century. Some examples from the southern border of the Low Countries: Gravelines, Renty and Namur, u: *Chateau Gailard XVIII, Etudes de castellologie medievale, izd. Universite de Caen, 1998.*
6. Martha Pollak, Cities at war in early modern Europe, Cambridge University Press, 2010.
7. Paolo Fiore, Terra del Sole u: *I Castelli, architettura e difesa del territorio tra Medioevo e Rinascimento, a cura di Paolo Marconi, Istituto geografico de Agostini, Novara, 1978.*

8. M. Kruhek, n. dj. bilj. 6
9. Lerka Perči, Prilog poznavanju planova Koprivnice iz 15. i 16. st., *Podravski zbornik, Koprivnica, 1992.*
10. Igor Karaman, Osnovne socijalno - ekonomske determinante povijesnog razvoja grada Koprivnice i njegove regije, u: *Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb, 1986.*, str. 19.
11. M. Kruhek, n.dj.
12. Andrej Žmegač, Bastioni kontinentalne Hrvatske, Zagreb, 2000., str. 120
13. Helena Seražin, Lombardske stambene delavnice od 16. do 18. stoljeća u slovenskih deželah, u: *Slovenska umetnost in njen Evropski kontekst, Izbrane razprave I, elektronsko izdanje Umetnosnozgodovinskog inštituta Franceta Steleta, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2007*
14. M. Slukan Altić, n. dj., str. 150
15. Andrej Žmegač, Najstariji nacrti Koprivnice, *Podravski zbornik 26-27, Koprivnica, 2000.-2001.*
16. Milan Kruhek, Povijest izgradnje koprivničke tvrđave, u: *Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb, 1986.*, str. 204.
17. Andrej Žmegač, n. dj.
18. Mira Ilijanić, Der Baumeister Domenic de Lalio und sein Kreis an der Windischen Grenze, u: *Siedlung, Macht und Wirtschaft Festschrift Fritz Poch zum 70Geburtstag (ed. Gerhard Pferschy), Graz, 1981*, pp 373-374.
19. Pasqualini dolazi na poziv H. S. Herbersteina (M. Kruhek, Tvrđava u Koprivnici – povijesni i tipološki razvoj, bilj. 12, str. 31., u: *Koprivnica grad i spomenici, Zagreb, 1986.*)
20. Milan Kruhek, n. dj., str. 205.
21. M. Slukan Altić, n. dj.
22. M. Slukan Altić n. dj. str. 142
23. Na pročelju je bila označena godina 1714. g. (Marija Planić – Lončarić, Odabrani primjeri graditeljskog nasljeđa Koprivnice, u: *Koprivnica – grad i spomenici, Zagreb, 1986.*, str. 86)